

Social ekonomi i EU-landet Sverige – tradition och förnyelse i samma begrepp

Till statsrådet Lars Engqvist

Sedan Sverige gick med i EU har vi i olika sammanhang börjat hantera och använda begreppet social ekonomi. Vi är vana att tala om folkrörelser, kooperation och föreningsliv, men social ekonomi är ett nytt inslag i vårt ordförråd som står för ett sätt att betrakta dessa svenska företeelser.

Regeringen beslöt den 27 november 1997 att tillsätta en arbetsgrupp inom Inrikesdepartementet med uppgift att kartlägga villkoren för den sociala ekonomin samt belysa dess betydelse i samhället. I vårt uppdrag ingår som ett första steg att närmare definiera begreppet. Detta arbete redovisas i denna delrapport.

En bred dialog kring rapporten med organisationer och andra berörda under hösten 1998 hoppas vi ska hjälpa oss i nästa fas av arbetet och slutrapporten som beräknas till årsskiftet 1998/99.

I arbetsgruppen ingår som ordförande departementsråd Lars Bryntesson (Inrikesdepartementet) och som ledamöter departementssekreterare Karin Edin (Finansdepartementet), departements-sekreterare Örjan Hag (Näringsdepartementet), kansliråd Sören Kindlund (Socialdepartementet), departementssekreterare Per Nyström (Arbetsmarknadsdepartementet), departementssekreterare Michael Hagos (Inrikesdepartementet) samt kansliråd Carin Lundborg, ersatt fr.o.m. 980401 av ämnessakkunnig Nils Eklund (Utbildningsdepartementet). Gruppens sekreterare är ämnessakkunnig Curt-Olof Mann (Inrikesdepartementet).

Stockholm den 29 juli 1998

Lars Bryntesson
ordförande

Curt-Olof Mann
sekreterare

Innehåll

Sammanfattning	7
1 En rapport om att definiera social ekonomi i Sverige	10
1.1 Uppdraget	10
1.2 Innehållet	11
2 Begreppet social ekonomi	13
2.1 Hur ska begreppet användas?	14
3 Behovet av en definition	16
3.1 Hur har svenska offentliga organ löst definitionsfrågan i praktiken?	18
3.2 Organisationernas behov	19
4 Om kärnan i begreppet social ekonomi	21
4.1 Definitioner och beskrivningar	21
4.2 Slutsatser om ”kärnan” i social ekonomi	25
5 Det svenska socialekonomiska fältet	30
5.1 Svenska begrepp med anknytning till social ekonomi	31
5.2 Associationsformer	34
5.3 Organisationer och verksamheter	36
5.4 Vad utmärker det svenska socialekonomiska fältet?	41

---

6 Överväganden om den svenska sociala ekonomin	43
6.1 Självständighet	43
6.2 Icke-vinstsyfte	45
6.3 Öppet medlemskap/allmännyttigt syfte.....	45
6.4 Demokratiskt beslutsfattande	46
6.5 Solidaritet.....	46
6.6 Det sociala inslaget	47
6.7 Det ekonomiska inslaget	47
6.8 Grundläggande värden	49
6.9 Sammanfattande frågor och svar.....	50
7 Olika sätt att definiera	52
7.1 Form kontra motiv och drivkrafter.....	53
7.2 Den ”gamla” sociala ekonomin och den ”nya”	54
7.3 Mycket talar för en öppen operativ definition	54
8 Slutsatser	56
8.1 Ekonomin och verksamheterna	57
8.2 Formen	58
8.3 Sektor, statistik och den sociala ekonomin	60
8.4 Begreppet	61
8.5 Definition	62
8.6 Beskrivning	62
Samtal och intervjuer.....	64
Refererade texter	66
Bilaga Arbetsgruppens uppdrag.....	68

Sammanfattning

Arbetsgruppen om den sociala ekonomin och dess utveckling (In 1998:A) redovisar i denna rapport sitt arbete med frågan om en svensk definition av begreppet social ekonomi.

Begreppet social ekonomi har sedan 1989 varit en officiell term i EU. Inom EG-kommissionen svarar en särskild enhet inom generaldirektorat XXIII för frågorna. För Sveriges vidkommande har begreppet varit aktuellt särskilt i samband med EG:s strukturfonder och program. På senare tid har det även börjat användas i samband med övergripande sysselsättnings- och regionalpolitik.

Som det första steget i arbetet med att kartlägga villkoren för den sociala ekonomin i Sverige och belysa dess betydelse i samhället, ska begreppet social ekonomi närmare definieras. Regeringen framhåller att en definition krävs framför allt i tre sammanhang: statliga åtgärder för att exempelvis underlätta villkoren för den sociala ekonomin, olika EG-program och strukturfonder samt samverkan med och uppdrag av den offentliga sektorn.

Arbetsgruppen har i denna rapport vägt samman olika befintliga definitioner och beskrivningar med den svenska praktiken när det gäller ideell verksamhet, Kooperation, folkrörelseverksamhet, frivilligt socialt arbete med mera. På detta sätt har vi bildat oss en uppfattning om hur den svenska sociala ekonomin bör beskrivas och definieras, med hänsyn till kärnan i begreppet i kombination med den svenska traditionen och praktiken.

Arbetsgruppen anser det viktigt att som utgångspunkt göra klart att social ekonomi är ett nytt sätt att se på verksamheter som funnits länge och har en stark tradition i Sverige, samtidigt som

det rymmer nya företeelser och möjligheter till sådana som ännu inte prövats här.

Den sociala ekonomin är, enligt arbetsgruppens sätt att se, en del av ekonomin i samhället med verksamheter som uppkommer och fungerar utifrån särskilda syften. Den är således inte en särskild verksamhetsform eller metod. Den är inte heller en avgränsad sektor bestående av vissa organisationer. En viss organisation eller verksamhet kan befinna sig i flera delar av samhällsekonomin samtidigt, förutom i den sociala även i den offentliga, i den kommersiella eller i den icke-formella. Ordet ekonomi i begreppet social ekonomi syftar inte på de enskilda verksamheternas ekonomiska omfattning.

Det som kan sägas vara en "kärna" i den sociala ekonomin är att verksamheterna primärt syftar till ett gott liv för den enskilde, inom konkreta avgränsade områden. Samtidigt är verksamheterna organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn. Varje verksamhet har en formell organisatorisk ram för att kunna styras effektivt och varaktigt tjäna sitt syfte på bästa sätt. Den är öppen mot samhället och för dem som vill delta, i den mån som förmågan att fullgöra ändamålet tillåter.

De grundläggande värdena är inriktade på människor och samhälle, både som "mottagare" av verksamheten och som medverkande i den.

Arbetsgruppen uppfattar det som att tidigare svenska begrepp som till exempel folkrörelsesektorn, den ideella sektorn eller frivilligsektorn åtminstone delvis har andra innebörder än begreppet social ekonomi. Inte heller de svenska "sociala" associationsformer som vi avgränsat, svarar mot den sociala ekonomins verksamheter. De befintliga definitioner av social ekonomi som vi gått igenom finner vi genomgående för snäva, ofta med en slagsida mot en viss verksamhetsform. Arbetsgruppen menar att det avgörande måste vara vad verksamheten syftar till.

Det är viktigt att en svensk definition av social ekonomi omfattar den svenska folkrörelsetraditionen med sin kombination av demokratiskt beslutsfattande och personligt praktiskt engagemang. Definitionen måste också ge utrymme för variation och förändring av både former och ändamål. Vi anser att

definitionen bör vara beskrivande och inte normativ, alltså formuleras utifrån erfarenhet och praktik i första hand.

Arbetsgruppens slutsats i denna rapport är att en svensk definition av begreppet social ekonomi lämpligen bör formuleras på följande sätt:

Den sociala ekonomin består av organiserade verksamheter som primärt har ett samhälleligt ändamål och är organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn.

1 En rapport om att definiera social ekonomi i Sverige

1.1 Uppdraget

Regeringen beslutade den 27 november 1997 att det inom Inrikesdepartementet skulle tillsättas en arbetsgrupp (In 1998:A) med uppgift att kartlägga villkoren för den sociala ekonomin samt belysa dess betydelse i samhället.

Regeringen konstaterar att nya arbetstillfällen kan skapas inom den sociala ekonomin. Därför är det angeläget att villkoren för den sociala ekonomin kartläggs och den sociala ekonomins betydelse för hela samhället utreds. Regeringen konstaterar också att statliga åtgärder riktade mot den sociala ekonomin kräver en tydlig definition. Även den omständigheten att begreppet numera används i officiella sammanhang, exempelvis i samband med EG:s strukturfonder, gör att en definition är nödvändig. Dessutom kräver begreppet social ekonomi en tydlig relation med och avgränsning gentemot offentlig verksamhet.

I arbetsgruppens uppdrag ingår att närmare definiera begreppet social ekonomi. En del i underlaget för definitionen ska vara en bedömning av hur begreppet använts och avgränsats som officiell EU-term i de svenska strukturfondsprogrammen. Begreppet ska analyseras utifrån en gränsdragning mot såväl privat som offentlig verksamhet.

I denna rapport redovisar vi vårt arbete med definitionsfrågan.

Detta ska ligga till grund för det fortsatta arbetet med att kartlägga villkoren för och belysa betydelsen av den sociala

ekonomin. Här ingår att identifiera hinder för den sociala ekonomins utveckling samt analysera dess beroende av offentligt stöd. Vi ska också lämna förslag på hur eventuella hinder ska kunna undanröjas. Forskning, utbildningsverksamhet och läromedel om social ekonomi ska kartläggas. Den sociala ekonomins betydelse i glesbygden, för sysselsättning och service med mera ska belysas.

1.2 Innehållet

Vi vill med denna rapport lämna vår bedömning av hur den svenska sociala ekonomin bör beskrivas och definieras.

Som inledning ger vi en kort beskrivning av begreppets ursprung och karaktär. Därefter beskrivs bakgrunden till varför begreppet behöver en särskild definition i Sverige. Vi säger också något om hur man hittills i praktiken har tolkat och använt begreppet, i arbetet med EG:s strukturfonder och program.

Vi har arbetat i tre steg för att komma fram till en uppfattning om hur den svenska sociala ekonomin bör beskrivas. Det första steget har varit att gå igenom befintliga definitioner och beskrivningar på jakt efter en "kärna" i begreppet.

Det andra steget har varit att med hjälp av EU:s avgränsning av organisationstyper och de olika befintliga definitionerna närma oss den svenska praktiken. Vi har utifrån detta dragit slutsatser om vad som är mest utmärkande för verksamheterna – eller "fältet" – i den svenska sociala ekonomin.

I det tredje steget väger vi samman centrala värden i den rådande uppfattningen av begreppet och bilden av det svenska "fältet" till en uppfattning om de olika värdenas betydelse i en beskrivning av den svenska sociala ekonomin.

Därefter presenterar vi de olika ställningstaganden vi gjort för att bestämma vilken typ av definition och beskrivning som vi vill förorda.

Rapporten avslutas med våra slutsatser utifrån behoven av en definition, de grundläggande värdena och idéerna i begreppet, den

svenska praktiken och olika tänkbara sätt att definiera och beskriva.

Rapporten ska bland annat fungera som diskussionsunderlag för fortsatt dialog med och mellan föreningar, folkrörelser och andra intressenter. I vår slutrapport, som är planerad att lämnas i december 1998, kommer vi att väga in synpunkterna från dialogen för att då också säga något mer definitivt om vad begreppet social ekonomi innebär i det svenska sammanhanget.

2 Begreppet social ekonomi

Begreppet "social ekonomi" kommer ursprungligen från Frankrike och används där som ett samlingsnamn för företag och organisationer som bedriver ekonomisk verksamhet med en samhällelig funktion (Olsson 1994). 1989 blev begreppet en officiell term inom EU. Samma år inrättades en särskild enhet för den sociala ekonomin inom kommissionens generaldirektorat XXIII som också ansvarar för frågor om småföretag, turism och handel. EU har sedan dess låtit utarbeta och antagit ett antal resolutioner om den sociala ekonomin. Begreppet används i Sveriges relationer till EU. I de svenska strukturfondsprogrammen för mål 2, 3, 4, 5b och 6 samt i programmen för gemenskapsinitiativen utgör aktörer inom den sociala ekonomin en grupp i det så kallade partnerskapet.

Sedan mitten av 1980-talet har sex europeiska konferenser om social ekonomi anordnats med stöd av EG-kommissionen. En återkommande fråga har varit behovet av att definiera social ekonomi på ett enhetligt sätt i Europa, vilket hittills inte har lett till något slutgiltigt resultat. Vid den senaste konferensen som hölls 1998 i Birmingham i England, gavs definitionsfrågan betydligt mindre utrymme än tidigare, till förmån för mer strategiskt inriktade teman.

EU har infört avgränsningen CMAF som står för Co-operatives, Mutuals, Associations och Foundations, det vill säga kooperativ, ömsesidiga företag, föreningar och stiftelser. Denna avgränsning används i stället för en definition och uppges kunna ses som ett sätt att komma ifrån begreppsförvirringen kring social ekonomi. I stor utsträckning har dock "CMAF" kommit att användas synonymt med social ekonomi.

I juni 1997 anslöt sig EG-kommissionen till ett förslag om särskilda åtgärder på nationell och europeisk nivå för att förstärka den sociala ekonomin. På nationell nivå ska medlemsländerna bland annat verka för utveckling av forskningsprogram inom området social ekonomi för ökad kunskap och förståelse samt utarbeta ett tydligt juridiskt regelverk.

Vid EU:s sysselsättningstoppmöte i Luxemburg, november 1997, antog stats- och regeringscheferna riktlinjer för medlemsstaternas sysselsättningspolitik 1998. Där ingår att de möjligheter som den sociala ekonomin erbjuder att skapa sysselsättning ska utnyttjas. I den svenska nationella handlingsplanen för sysselsättning för 1998 som är en följd av toppmötet uttalar sig regeringen positivt om möjligheterna att skapa sysselsättning inom kooperativt företagande och som ett steg i samma riktning framhålls att man tillsatt arbetsgruppen om den sociala ekonomin. Även i regeringens regionalpolitiska proposition "Regional tillväxt – för arbete och välfärd" (1997/98:62) hänvisas till arbetsgruppen i samband med att vikten av underifrån-perspektiv och ett ökat medborgarengagemang i det lokala utvecklingsarbetet betonas.

2.1 Hur ska begreppet användas?

Begreppet social ekonomi uttrycker ett sätt att se på verksamheter som funnits länge och har en stark tradition i Sverige. Det rymmer också nya företeelser och sådana som ännu inte prövats här.

Det kan vara viktigt att påpeka att oavsett vilka verksamheter som vi väljer att kalla social ekonomi, så existerar de helt oberoende av den etiketten. Detta skiljer begreppet från till exempel "ekonomisk förening" eller "missbruksrehabilitering" som är nödvändiga grundbultar i en specifik verksamhet.

Det är inte ovanligt att social ekonomi uppfattas som en särskild verksamhetsform som vi nyligen hämtat från kontinenten. Begreppet framstår i vissa sammanhang som en ny metod eller

social innovation i stil med ”nätverk” eller ”kooperativ”, med förmåga att förlösa verksamhet som tidigare inte funnit sin form. Social ekonomi hör emellertid hemma på en annan nivå.

Vi måste också skilja mellan ”social ekonomi” som *företeelse och perspektiv* och som *språklig konstruktion*. Det är inte givet att just ”social” och ”ekonomi” är de lämpligaste svenska orden för att beskriva fenomenet. Erfarenheten visar att ordkombinationen inbjuder till spontana personliga tolkningar som kan se väldigt olika ut från person till person, men som kan vara svåra att formulera klart. En allmänt vedertagen svensk definition kan innebära att man ger orden andra innebörder än vad många människor spontant gör, just när de är sammansatta till ”social ekonomi”.

Ordkombinationen med sina många möjliga associationer ger möjlighet att forma en innebörd. Med tanke på detta kan det vara en fördel att begreppet består av ord som inte är entydiga på svenska. Om begreppet kan få en allmänt spridd och accepterad svensk betydelse – vilket vi ser som det långsiktiga målet med detta arbete – så slipas den språkliga kantigheten med tiden av.

3 Behovet av en definition

Arbetsgruppens uppdrag

I regeringens direktiv till arbetsgruppen anges tre områden där statliga och andra offentliga organ behöver en definition av begreppet social ekonomi. För det första kräver statliga åtgärder för att exempelvis underlätta villkoren för den sociala ekonomin en tydlig definition. För det andra används begreppet i officiella sammanhang, bland annat i samband med EG:s strukturfonder. För det tredje utför organisationer med anknytning till den sociala ekonomin uppgifter i samarbete med eller på uppdrag av den offentliga sektorn, vilket kräver en tydlig relation och avgränsning.

I vårt uppdrag ingår att "närmare definiera" begreppet social ekonomi. En del i underlaget för definitionen ska vara en bedömning av hur begreppet använts och avgränsats som officiell EG-term i de svenska strukturfondsprogrammen. Begreppet ska också analyseras utifrån en gränsdragning mot såväl privat som offentlig verksamhet.

Detta arbete ska utgöra ett underlag för regeringens syn på den sociala ekonomin, som i princip inte skulle behöva sammanfalla med andra aktörers synsätt, till exempel föreningarnas och folkrörelsernas. Vi menar dock att det är viktigt att nå en gemensam svensk förståelse av begreppet. Denna ambition kan också läsas in i direktiven och den uttrycks bland annat i vårt sätt att arbeta i dialog med organisationer, forskare och myndigheter. Även vårt fortsatta arbete enligt direktiven kräver en definition att utgå från. För att kunna kartlägga villkoren för och betydelsen av

den sociala ekonomin behöver vi överväga och bestämma vilka verksamheter det handlar om.

Vårt arbete med definitionsfrågan kan resultera i den ena eller den andra av två saker:

- vi finner att en befintlig definition är lämplig
- vi kommer fram till att en ny definition behöver formuleras, och gör detta

Andra skäl för en definition

I direktiven ges bland annat följande utgångspunkt för vårt arbete, som också pekar på behov av en definition: ”Det är angeläget att staten och kommunerna säkerställer att såväl skattemedel som strukturfondsmedel ges till de aktörer som har bäst möjligheter att använda medlen på ett effektivt sätt. Aktörerna inom den sociala ekonomin har ibland svårt att göra sig gällande i den offentliga förvaltningskulturen, exempelvis när det gäller ansökningsförfarandet till strukturfondsmedel. Aktörerna inom den sociala ekonomin får inte, lika lite som andra aktörer, diskrimineras.”

För att den sociala ekonomins aktörer ska kunna hävda sig i dessa sammanhang, måste de bli mer synliga och tydliga. För detta krävs en vedertagen och ändamålsenlig definition och beskrivning. Som någon påpekat, är det frågan om att hjälpa politiker och tjänstemän att se och förstå vad social ekonomi innebär. Det är en förutsättning för att den sociala ekonomins verksamheter ska kunna få bättre villkor.

Ett annat perspektiv är att staten har ett intresse av att kunna identifiera och avgränsa den så kallade tredje sektorn, det vill säga det som inte är offentlig och inte privat sektor. I flera sammanhang blir det alltmer aktuellt att markera att det finns *något annat* än offentligt och privat som man också måste räkna med, som en jämbördig del av samhället. Då är det viktigt att också kunna precisera vad detta andra (eller tredje) är. Här blir en beskrivning av den sociala ekonomin ett viktigt underlag. Kort sagt: för att

kunna lyfta fram och på olika sätt främja en viss typ av verksamhet i samhället måste man kunna känna igen och beskriva den.

Ett sätt att uppmärksamma och synliggöra verksamheterna inom den sociala ekonomin är att utveckla system för att identifiera dem i olika register och sammanställa statistik. Här behövs också en definition som grund.

3.1 Hur har svenska offentliga organ löst definitionsfrågan i praktiken?

Det är främst fyra områden där man från offentligt håll kan ha haft anledning att hantera en definition av social ekonomi:

- EU-sammanhanget: strukturfonder, program etc.
- Regering/riksdag/stat intresserar sig för den sociala ekonomin med stimulansåtgärder m.m.
- Politisk vilja på lokal/regional nivå att stödja och utveckla verksamhet inom den sociala ekonomin
- Verksamhet inom den sociala ekonomin som komplement eller alternativ till offentlig verksamhet

Enligt de uppgifter vi har fått förekommer det sällan eller aldrig i dessa sammanhang att man använder en uttalad definition av social ekonomi. Vi tar här upp två exempel som förefaller vara representativa.

I en halvtidsutvärdering av det svenska Employment-programmet och Socialfondens mål 3, konstateras att det behövs en definition av social ekonomi för att klargöra ändamål, grundläggande värderingar samt associationsformer. En definition behövs också för att analysera hinder för olika verksamheter. Det finns behov hos lokala och regionala mål 3-kommittéer av att "klargöra innebörden i begreppet social ekonomi". Det behövs också information om vilka resultat som ska åstadkommas genom mål 3-insatserna. (Björklund m.fl. 1997, sid 53)

På svenska EU-programkontoret uppger man att det inte finns några anvisningar om hur begreppet social ekonomi ska tolkas, när det gäller bedömningar av projektansökningar. I praktiken har man inom Employment-programmet använt vad man kallar en pragmatisk definition som innebär att man framför allt tar stor hänsyn till om projektet ser ut att kunna göra nytta. Man poängterar att det måste finnas utrymme för experiment i Employment-projekten. Det finns skäl att förklara begreppet menar man, men önskar att det inte blir en officiell definition som är alltför preciserad.

3.2 Organisationernas behov

De organisationsföreträdare vi intervjuat menar samstämmigt att en officiell definition eller beskrivning av social ekonomi ger ökad legitimitet åt begreppet och organisationerna. Detta framhålls även från politiskt håll på kommunnivå. En lika viktig effekt är att verksamheterna blir mer synliga, genom att man fäster uppmärksamhet på dem. Man framhåller också att självkänslan inom organisationerna kan stärkas, genom uppmärksamheten och genom att regeringen markerar en positiv syn. I viss mån kan också den gemensamma tillhörigheten bidra till ny gemenskap och kontakter mellan organisationer.

Det har redan visat sig i praktiken att begreppet ger fruktbara nya perspektiv på verksamheter som vi vant oss att betrakta enligt gamla mallar. Det skapar kontakter och uppenbarar gemensamma intressen för människor som är aktiva inom den sociala ekonomin. Man upptäcker att man kan lära av varandras erfarenheter och att man kan utveckla nya verksamheter tillsammans.

Intrycket är att de organisationer som är intresserade av en definition, är det främst för att få en officiell beskrivning som kan ge legitimitet och tyngd åt deras typ av verksamhet. En bekräftelse på att det offentliga Sverige har insett att det som den sociala ekonomins organisationer håller på med är viktigt. Någon

uttryckte det som att en definition kan ge ”mer inspiration, bättre hjälp och skärpa argumenten.”

4 Om kärnan i begreppet social ekonomi

I detta kapitel går vi igenom befintliga definitioner och beskrivningar på jakt efter en ”kärna” i begreppet, det vill säga vad social ekonomi i grund och botten går ut på.

4.1 Definitioner och beskrivningar

Det finns många – mer eller mindre utarbetade, mer eller mindre detaljerade – definitioner, förklaringar och beskrivningar av begreppet. Här följer ett urval av både svenska och utländska sådana. Förutom att ge en orientering om hur begreppet uppfattas – vad som konkret och även värderingsmässigt läggs in i det – så visar uppräknigen också vilken variationsbredd som finns.

- ”Vi vill i detta (begreppet social ekonomi) inrymma föreningar som arbetar på en demokratisk grund med verksamhet av ekonomisk natur. Deras huvudsakliga syfte är dock inte att ge ekonomisk avkastning utan i första hand att trygga fortsatt drift av den verksamhet man bedriver. Verksamheten syftar i första hand till att gagna allmänhetens och medlemmarnas intressen inom områden som exempelvis utbildning, hälsovård, information, rådgivning etc.” (Studieförbundet Vuxenskolan)
- ”Den gemensamma nämnaren för den sociala ekonomin är ett företagande som grundar sig på demokrati och solidaritet. ... Ur den sociala ekonomins synvinkel finns ingen anledning att vara principfast och dra snäva gränser. Den sociala ekonomin är en dynamisk faktor, ett slags process, som ständigt utvecklar nya

former. ... Det franska ordet "sociale" borde i sammanhanget snarare översättas med "samhällelig" än med "social". (Olsson 1994)

- "Vi har ... utgått från och accepterat att makroekonomin delas in i tre sektorer, den privata, den offentliga och den tredje sektorn. Det är, menar vi, inom den tredje sektorn som vi finner den sociala ekonomin tillsammans med den informella ekonomin och hushållens ekonomi. ... Vi anser att till skillnad från de andra sektorerna väger det sociala och ekonomiska värdet lika tungt inom den tredje sektorn. Syftet med den ekonomiska aktiviteten är att få till stånd en utveckling, utan att för den skull förstöra förutsättningarna för att livet på jorden skall fortsätta." (Nätverket för kooperativt och socialt företagande i Västerbotten som deltagit i ett projekt om socialt företagande med deltagare från Tyskland, Storbritannien, Frankrike, Italien, Spanien och Sverige)
- "En grundförutsättning är ... att solidaritet, demokrati och ekonomi förenas." Social ekonomi är "demokratiska sammanslutningar av människor och/eller organisationer som ej huvudsakligen ägs av offentlig sektor och som driver ekonomiska verksamheter vilka tjänar sociala och samhälleliga mål." (CLEA-projektet, Göteborgs universitet)
- "Den sociala ekonomin omfattar alla grupper som bedriver affärsverksamhet (trade) med ett socialt syfte, där organisationernas främsta ändamål inte är att ge avkastning på kapital och inkluderar sådana skilda organisationer som fackföreningar, 'charities', frivilligorganisationer, 'credit unions' och 'mutuals'". Man framhåller också att verksamheter i den sociala ekonomin har en styrka i att vara "people-centered and value-driven businesses". (UK Social Economy Forum)
- "Verksamheten ska tjäna medlemmarna och kollektivet före vinstintresset och människan och arbetet ska ha förtur framför kapitalet när verksamhetens resurser fördelas. Verksamheten ska förvaltas självständigt och beslutsprocessen ska vara demokratisk." (Officiell belgisk definition, ofta använd inom EU)
- "... företag i en marknadsekonomi ... annorlunda eftersom de baseras på solidaritet, fäster större vikt vid de tjänster som de

tillhandahåller än vid vinst och för in en social dimension i det ekonomiska livet". (Den franska stadgan om social ekonomi från 1995)

Europeisk konferens

Den 3-5 juni 1998 hölls den sjätte europeiska konferensen om social ekonomi i Birmingham, England, där arbetsgruppen deltog med två representanter. Under de fem tidigare europeiska konferenserna har diskussioner om hur begreppet ska definieras fått stort utrymme. Dock inte denna gång. Undantaget var konferensens generella slutsatser som innehöll följande definition: Den sociala ekonomin "samlar personer i sammanslutningar (societies) som baseras på fritt medlemskap (free membership) och det frivilliga engagemanget (commitment) i ett gemensamt projekt. Detta är vad som klart skiljer dem från kommersiella företag som har till huvudsyfte att ge avkastning på delägarnas kapital".

Irland

I Irland bedrivs för närvarande ett utredningsarbete som till stora delar påminner om vårt uppdrag. I detta sammanhang är det intressant att visa hur uppdraget avgränsats vad gäller olika aspekter av den sociala ekonomin.

En arbetsgrupp ska kartlägga den irländska sociala ekonomin både vad gäller sysselsättning, tillhandahållande av service som barnomsorg och äldreomsorg samt tjänster som förbättrar livskvaliteten i områden och lokalsamhällen med ogynnsamma villkor. Utredningen tar alltså sin utgångspunkt i tre sammanfallande roller för den sociala ekonomin: *lokalsamhällesutveckling* genom tillhandahållande av *tjänster* som samtidigt skapar *sysselsättning*. Detta i en situation där varken den offentliga sektorn eller privata företag fyller de funktionerna.

Uppdraget är inte att ge en heltäckande beskrivning av hela den sociala ekonomin, utan snarare att slå fast de aspekter av den som man bedömer mest lämpliga att inrikta sig på för att utveckla den sociala ekonomins potential i Irland.

Man specificerar att de verksamheter (sub-set of social economy) som man intresserar sig för ska ha alla eller några av följande sex kännetecken: 1) verksamheten ska ägas inom ett lokalsamhälle eller "community of interest", 2) öppet medlemskap, 3) svara mot efterfrågan på marknaden, oavsett intäktskälla, 4) syfta till (focus on) ekonomisk och social utveckling i ett lokalsamhälle eller community of interest, 5) verksamheten ska gynna lokalsamhället eller enskilda medlemmar, 6) ge varaktig betald sysselsättning.

Man påpekar att ett företag i den sociala ekonomin i princip agerar på marknaden och har affärsintäkter, vilket även innebär att hela eller delar av intäkterna kan komma från den offentliga sektorn som ersättning för utförda tjänster.

Den sociala ekonomins företag delas in i tre grupper:

- "community business", till avgörande delen finansierade av affärsintäkter
- "deficient demand social enterprises" (ung. sociala företag som bygger på bristande efterfrågan) där efterfrågan på varor och tjänster i ett lokalsamhälle inte motsvaras av betalningsförmåga, beroende på "disadvantage" eller låg befolkningstäthet
- lokala företag som baseras på avtal med offentliga sektorn

Man betonar att avsikten med att stimulera den sociala ekonomin inte är att ersätta offentlig service eller genom konstlade stimulansåtgärder bidra till att konkurrera ut företag på marknaden. Det handlar i stället om att skapa ett klimat som den sociala ekonomin kan utvecklas i. Det är inte heller avsikten att den sociala ekonomin ska utgöra en andra rangens arbetsmarknad, med låga inkomster och dåliga arbetsförhållanden.

4.2 Slutsatser om ”kärnan” i social ekonomi

De definitioner och beskrivningar som vi refererat har ofta en tyngdpunkt på någon särskild kvalitet som anses vara en grundbult i den sociala ekonomin. Det kan handla om med vilket *syfte* verksamheten bedrivs, i vilken *form* eller vilka *värden* som ligger till grund för den. Här nedan har vi sammanställt nyckelord, hämtade från definitionerna och beskrivningarna, i dessa tre kategorier.

Syfte/ändamål	Form	Värden
lokal utveckling	företag	medlemsnytta
ekonomisk utveckling	ekonomisk verksamhet	allmännytta
social utveckling	organisationer	solidaritet
sysselsättning	föreningar	människo-centrerat
social service	sammanslutningar av människor	samhällsansvar/ -hänsyn
utbildning/upplysning	grupper	utveckling
tjänster	på marknaden	ekonomi
sociala och	ägas inom lokalsamhälle	gemenskap
samhälleliga mål		
social eller etisk intention	ej huvudsakligen ägas av off. sektor	demokrati
förbättra livskvalitet	öppet medlemskap icke-vinst trygga fortsatt drift	delaktighet samarbete frivillighet självständighet varaktighet

Man kan sammanfatta *syftena* inom den sociala ekonomin med att de handlar om att driva vissa konkreta verksamheter, även om några definitioner talar om ”etisk intention”, ”gemensamt projekt” och ”svara mot efterfrågan på marknaden”. Gemensamt är att verksamheten syftar till goda livsbetingelser eller ”ett gott liv” för människor.

När det gäller *formen* för verksamheterna kan vi konstatera att ”ekonomisk verksamhet” och ”företagande” ofta betonas, men att

det som sägs om formen täcker ett brett spektrum från "sammanslutning av människor" och "organisation" till "företag på marknaden". Det framstår dock ganska klart att det handlar om verksamhet inom en organisatorisk form. I den mån något sägs om ägandet så går det ut på att det är självständigt och utgår från dem som berörs av verksamheten. Ett öppet medlemskap hålls fram i flera definitioner. Vinstintresset är underordnat huvudsyftet med verksamheten och behovet av att ge verksamheten varaktighet.

De grundläggande *värdena* är inriktade på människor och samhälle, både som "mottagare" av verksamheten och som medverkande i den. Det handlar till stor del om att lyfta fram sociala sammanhang där individer ingår. Värdet "frivillighet" finns inte uttalat i så många definitioner, men är ofta en underförstådd förutsättning. Likaså verksamhetens självständiga ställning och varaktighet.

Det som ser ut att vara gemensamt i olika uppfattningar om den sociala ekonomin är att den betecknar något annat än familjen och det privata, något annat än offentlig verksamhet och något annat än vinstdrivande verksamhet. Att verksamheten ska tjäna medlemmarna, allmänheten och/eller samhället är ett genomgående tema.

Den främsta anledningen till det ökade intresset för den sociala ekonomin i Sverige och övriga EU är dess förmåga att ge arbete och försörjning för grupper som av olika anledningar hamnat utanför arbetsmarknaden. Detta återspeglas i någon mån av beskrivningarna ovan. "Det avgörande problemet, d v s att allt fler människor ställs utanför den ordinarie arbetsmarknaden och samhällslivet, reser krav på annorlunda lösningar, innovativa företagsidéer och alternativa organisationsformer. En möjlig lösning är... en utveckling av den tredje sektorn eller den sociala ekonomin." (Bartilsson m.fl. (red) 1998) Här handlar det till stor del om att organisera nya företag för att skapa arbetstillfällen.

I flera europeiska länder förefaller de verksamheter som man räknar till den sociala ekonomin i stor utsträckning vara inriktade på stöd och hjälp till "svaga grupper". Den sociala ekonomins betydelse i kampen mot social utslagning betonas. Det framhålls att verksamheterna riktas särskilt mot de "socialt sårbara".

I de definitioner som betonar att den sociala ekonomins verksamheter bedrivs i "företag på marknaden som tjänar sina användare och medlemmar", kan man skönja ett perspektiv som utgår från bland annat de stora kooperativa och ömsesidiga företagen.

Ett annat perspektiv är det som kommer till uttryck när man talar om ett "frivilligt engagemang i ett gemensamt projekt". Det verkar ha sin utgångspunkt i frivilligorganisationer, som mestadels utför socialt arbete.

I det följande ska vi gå igenom och kommentera några kännetecken som verkar utgöra en sorts kärna i föreställningen om den sociala ekonomin.

Sociala syften – ett gott liv för individen

Vi menar att verksamheterna inom den sociala ekonomin har enskilda individer i fokus. Syftet är att på ett varaktigt sätt bidra till den enskildes "livskvalitet". Det som dock, enligt vår uppfattning, kännetecknar drivkrafterna i den sociala ekonomin är att de domineras av behov och önskningar som handlar om vad vi skulle vilja kalla "ett gott liv i vardagen" snarare än om att "lyxa till det". Det är med andra ord frågan om kontinuerliga inslag i livet snarare än sporadiska och om centrala behov snarare än perifera. Detta innebär bland annat en inriktning på tjänster snarare än på varuproduktion.

Om vi utgår från SCB:s näringsgrensindelning kan vi i viss mån konkretisera innebörden i "livskvalitet" eller "ett gott liv" för individen. Hit hör rimligen att producera och förvalta bostäder, producera och distribuera el, vatten och uppvärmning, tillhandahålla livsmedel och förbrukningsvaror, organisera kommunikationer av olika slag, organisera lånande och sparande, ordna försäkringar och trygghetssystem, ordna utbildning, ge möjligheter till arbete och försörjning, erbjuda sociala tjänster, hälso- och sjukvård, eget kulturutövande och annan fritidsverksamhet, rekreation samt intressebevakning. Inom dessa områden finns en grund för verksamhet inom den sociala

ekonomin, med tanke på vad som i övrigt kännetecknar sådan verksamhet. Det är alltså områden som har förutsättningar att mobilisera ett sådant engagemang att verksamhet inom den sociala ekonomin kan komma till stånd.

Organisation

Vi uppfattar det som att den sociala ekonomins verksamheter försiggår inom en formell organisatorisk ram med någon sorts regelverk. Det har troligen att göra med att verksamheten ska kunna styras effektivt för att tjäna sitt syfte på bästa sätt. Verksamheten ska kunna vara varaktig och stabil.

För att ge en uppfattning om vad som konstituerar en formell organisation återger vi vad som skrivits om så kallade frivilliga organisationer och aktionsgrupper. Dessa ”skiljer sig från ett informellt socialt nätverk främst genom att de bildas utifrån en eller flera gemensamma idéer eller intressen. Verksamheten ligger utanför den omedelbara privata sfären och har någon form av offentlig status.” Offentlig status kan, enligt Blennberger, vara antingen en juridisk form eller dokumentation som till exempel protokoll, årsberättelser eller medlemstidningar. För en nystartad eller mer tillfällig grupp kan det gemensamma intresset uttryckas i ett skriftligt upprop och organisationen i en telefonlista. (Blennberger i SOU 1993:82, sid 34-35)

Fristående

När det gäller de samhällsliga syftena kan man konstatera att det finns stora likheter mellan centrala delar av den offentliga sektorn – alltså trygghetssystem, utbildning, vård, omsorg, kultur, fritid, kommunikationer, bostäder och arbetsmarknad – och en stor del av verksamheterna inom den sociala ekonomin. Det är sättet som verksamheterna uppstår och organiseras på som skiljer.

”En frivillig organisation skiljer sig från den offentliga sektorn genom att organisationen och dess verksamhet inte har kommit till

genom ett myndighetsbeslut, och den kan också upplösas utan beslut från myndighet ... Deltagande i organisationen förutsätter dessutom frivillig anslutning och ett personligt medlemskap.” (Blennberger i SOU 1993:82, sid 35)

Detta gäller även i allt väsentligt relationen mellan den sociala ekonomins verksamheter och den offentliga sektorn. Denna fristående ställning är central för verksamheter i den sociala ekonomin. I Sverige finns dock gränsfall mellan myndighetskrav och privat initiativ, som till exempel vägföreningar och samfälligheter.

Sammanfattningsvis är det helt klart att fältet ligger fritt för att ge social ekonomi en särskild innebörd i Sverige, som bygger på svensk tradition och praktik. Uppfattningarna om vad social ekonomi är och bör vara varierar stort, även bland personer och organ som på olika sätt arbetar med och inom den sociala ekonomin. Det finns kvaliteter som dominerar bland de olika definitionerna och beskrivningarna, men knappast någon som delas av alla. Sannolikt finns emellertid också kvaliteter underförstådda i definitionerna som tas för givna inom den kultur och tradition där de formulerats.

5 Det svenska socialekonomiska fältet

I detta kapitel närmar vi oss den svenska praktiken inom den sociala ekonomin. Det gör vi dels genom att använda oss av EU:s avgränsning av organisationstyper. Dels genom att, utifrån den ”kärna” i den sociala ekonomin som vi kom fram till i föregående kapitel, identifiera verksamheter som inte faller inom avgränsningen och även diskutera om allt som sker i organisationerna inom avgränsningen är social ekonomi. På det sättet vill vi försöka visa vad som utmärker det svenska socialekonomiska fältet, den svenska praktiken.

Det förekommer flera begrepp i Sverige som är besläktade med social ekonomi genom att de ringar in samma slags samhällsfenomen. Vi inleder kapitlet med en genomgång och diskussion av dessa.

Ett tydligt avtryck av en socialekonomisk tradition finns bland associationsformerna i den svenska lagstiftningen. Ganska exakt en tredjedel av de associationsformer som SCB använder sig av i sitt centrala företagsregister kan kopplas till den sociala ekonomin. Det är sannolikt så att den största delen av den verksamhet som bedrivs i den svenska sociala ekonomin är organiserad i dessa former. I detta kapitel går vi igenom associationsformerna, vilket ger oss ett viktigt underlag för beskrivningen av den svenska sociala ekonomin.

Kapitlet ger också glimtar av svenska verksamheter som kan vara intressanta att diskutera i samband med social ekonomi. På det sättet kan en mer intuitiv känsla för vad det handlar om finnas. Vi vill också lyfta frågeställningar kring ”gråzoner” i gränstrakterna mot andra delar av samhällsekonomin. Det kan ge

en uppfattning om vilka – rimliga eller orimliga – ställningstaganden som måste göras för att kunna dra gränser för social ekonomi mellan organisationer. Detta anknyter till diskussionen längre fram om vilken typ av definition eller beskrivning av social ekonomi som vi ska välja.

5.1 Svenska begrepp med anknytning till social ekonomi

Det förekommer många olika uttryck i det svenska språkbruket för att beteckna verksamhet som är något annat än offentlig sektor eller privat företagsamhet. Det som motiverar att det finns så många olika begrepp för något som ytligt sett verkar vara ungefär samma sak, är att de betonar olika aspekter. Här ska vi gå igenom de vanligaste uttrycken och hur de definierats, men också diskuterats. Det ger en uppfattning om den sfär av begrepp och definitioner i vilken social ekonomi ska passas in som ytterligare ett synsätt på en svårfångad verklighet.

I Sverige används begreppet *den ideella sektorn* som ett samlingsnamn på folkrörelser, föreningar, mer informella sammanslutningar av enskilda personer och ibland också kooperativ. Användningen av ordet *ideell* i kombination med *sektor*, *förening*, *organisation* eller *insats* anknyter till en eller båda av de två olika huvudbetydelser som ordet har, nämligen *icke-materiell*, *icke-ekonomisk* respektive *osjälvisk*, *altruistisk* (Blennberger i SOU 1993:82, sid 56).

Ideell verksamhet beskrivs som ”något en vanlig (med)människa på ett mer eller mindre organiserat sätt gör vid sidan av sin familj och sitt eventuella arbete utifrån sitt engagemang genom att delta i ett arbete kring en idé, ett behov eller ett problem men utan huvudsaklig avsikt att vinna några egna materiella fördelar därav. Verksamheten sker alltså inte primärt på marknaden eller i någon av dess dominerande organisationsformer, till exempel firmor eller aktiebolag. Inte heller motiveras den främst av att den ska verkställa vissa politiska

beslut eller att på annat sätt stå under politisk kontroll som exempelvis en kommunal myndighet". (Amnå 1995, sid 20)

I SOU 1993:82 som handlar om frivilligt socialt arbete definieras *frivilligsektorn* som "frivilliga organisationer och deras verksamhet samt oavlönade insatser inom den offentliga sektorn". Där återges också följande beskrivning av organisationer inom frivilligsektorn (det begrepp man väljer som översättning av *third sector*): "Det som utmärker dessa organisationer är att de konstitutionellt är skilda från statsmakten, de har inte primärt en kommersiell karaktär och syftar inte till ekonomisk vinst (även om de kan göra ekonomiska vinster som används för verksamhetens primära syfte), de har sina egna former för självstyre och vänder sig till allmänheten" (Gidron, Kramer och Salamon, 1992, översatt i SOU 1993:82).

Begreppet *tredje sektorn* har i flera sammanhang kritiserats för att ge ett intryck av att innefatta något som "blivit över", när man skilt ut den offentliga sektorn och det privata näringslivet.

"Uttrycket *folkrörelse* har betecknat grupper av frivilliga organisationer som har ett betydande antal anhängare och som uttrycker en inflytelserik och varaktig opinion ... Ett vanligt drag i folkrörelserna har också varit en samhällskritisk hållning med en uppmärksamhet på missförhållanden i samhället." (Blennberger i SOU 1993:82, sid 59)

De tidiga folkrörelserna har haft ett starkt inflytande på hur dagens svenska organisationer i den sociala ekonomin byggs upp och fungerar. Det handlar om betoningen på medlemskap, frivillig aktivitet och demokratiska organisationsformer, såväl hos organisationerna själva som hos forskare och i offentliga sammanhang (Lundström och Wijkström, 1997, sid 24).

Den informella sektorn refererar oftast till frivilliga organisationer samt familj och informellt socialt nätverk. Ungefär samma betydelse har *civilt samhälle*, men med en karaktär av slagord. (Blennberger i SOU 1993:82, sid 59)

Lundström och Wijkström konstaterar i sin diskussion av den svenska "nonprofit"-sektorn att begreppen *civilt samhälle*, *frivilligsektor*, *informell sektor*, *informellt nätverk* och *fritidssektor* används som beteckningar på viktiga "nonprofit"-

delar av samhället. Men de menar att dessa begrepp ofta refererar endast till delsektorer, ibland inkluderar organisationer och aktiviteter som annars inte räknas in i sektorn eller i första hand bär ett politiskt budskap, snarare än att bidra till en praktisk eller teoretisk indelning av sektorn. Begreppet *frivilligsektorn* anser de har en slagsida mot social serviceverksamhet och att det har en inriktning mer på aktiviteten och den frivilliga organiseringen än på syftet. Det uttrycker ett givar- snarare än ett mottagarperspektiv, menar de. (Lundström och Wijkström, 1997, sid 23)

I ett internationellt forskningsprojekt med sin bas i USA jämförs *the nonprofit sector* i åtta länder, varav Sverige är ett. Med begreppet nonprofit fokuseras verksamheternas syfte, som något annat än att ge avkastning på kapital. Forskarna har för jämförbarhetens skull avgränsat den svenska nonprofit-sektorn till ideella föreningar, stiftelser, ”nykooperativ” och delar av svenska kyrkan. Inom projektet har följande fem kriterier på en nonprofit-organisation formulerats:

- 1) formellt organiserad
  - 2) ”privat” och således fristående från staten (government)
  - 3) inte dela ut vinst eller återbäring till ägare, ledning (directors) eller medlemmar
  - 4) självstyrande, alltså kunna kontrollera och styra sina egna aktiviteter
  - 5) frivillig, alltså i betydande utsträckning använda sig av frivilligt deltagande (participation) eller tillskott till verksamheten (contributions)
- (Lundström och Wijkström 1997, Wijkström 1998)

Gemensamt för flera av de ovanstående begreppen är att man använder ordet ”sektor” för att beteckna att man avser något sammanhållet. I SOU 1993:82 konstateras att ”den vanligaste användningen av ordet *sektor* avgränsar organisationer och institutioner, som till exempel i uttrycket *offentlig sektor*”. I den rapporten väljer man att i stället låta sektor beteckna vissa typer av verksamheter och insatser som har något gemensamt, oavsett deras

organisatoriska hemvist. I ett annat sammanhang hävdas att den empiriska grunden för att dela in samhällslivet i ett antal sfärer eller sektorer, som till exempel staten, marknaden och den ideella sektorn, är ganska svag. (Amnå 1995, sid 19)

5.2 Associationsformer

Som vi nämnt tidigare har man inom EU börjat använda avgränsningen CMAF som står för Co-operatives, Mutuals, Associations och Foundations, det vill säga kooperativ, ömsesidiga företag, föreningar och stiftelser. Denna avgränsning motsvaras i Sverige av kooperativ (främst ekonomiska föreningar), ömsesidiga bolag (i Sverige endast med försäkringsverksamhet), ideella föreningar och (allmännyttiga) stiftelser. Men vi måste också räkna med andra möjliga typer av "aktörer" inom den sociala ekonomin. Både i form av organisationer med andra associationsformer och i form av verksamheter inom organisationer som samtidigt bedriver verksamhet i andra delar av ekonomin.

Den svenska sociala ekonomins tidiga verksamheter resulterade efter hand i särskilda associationsformer i den svenska lagstiftningen. Likaledes har verksamheter med andra drivkrafter och mål fått sina särskilda lagliga former. I tabellen nedan finns de 29 associationsformer som SCB använder sig av, förslagsvis uppdelade efter vilken "verksamhetslogik" som de primärt är uttryck för.

Förslag till uppdelning av organisationer inom den formella ekonomin, efter verksamhetslogik

"Privata" former	"Sociala" former	Offentliga former
fysisk person	ekonomiska föreningar	statliga enheter
enkla bolag	bostadsrättsföreningar	primärkommuner
partrederier	ideella föreningar	kommunalförbund
värdepappersfonder	samfälligheter	landsting
handelsbolag/ kommanditbolag	stiftelser/fonder	allmänna
gruvbolag	hypoteksföreningar	försäkringskassor
bankaktiebolag	ömsesidiga	enheter inom svenska kyrkan
försäkringsbolag	försäkringsbolag	offentliga
övriga aktiebolag	sparbanker	korporationer/anstalter
familjestiftelser	understödsföreningar	statliga regionala myndigheter
	erkända	oskiftade dödsbon
	arbetslöshetskassor	

Det förefaller tämligen entydigt var i tabellen de olika formerna hör hemma. Vi tycker att det är intressant i sig att det finns såpass distinkta skiljelinjer i lagstiftningen mellan privata, offentliga och "sociala" organisationsformer. Sannolikt har de flesta av de organisationer som i dag är verksamma i den sociala ekonomin någon av associationsformerna i den mellersta kolumnen.

Det finns dock behov av att se över lagstiftningen, som idag inte är anpassad till en stor del av de faktiska verksamheterna. När det gäller exempelvis kooperativ verksamhet bedrivs sådan inte endast i form av ekonomiska föreningar. Det förekommer Kooperation både i aktiebolag, ideella föreningar och möjligen även stiftelser och handelsbolag. Vi kan också nämna att det börjar förekomma försök med så kallade samhällsnyttiga eller sociala företag, efter modell av "community business" hämtad från bland annat Skottland och Irland. För denna typ av företagande finns ingen lämplig svensk associationsform. Det finns vidare många exempel på verksamhet där man använder sig av kombinationer av associationsformer, till exempel ideella föreningar och stiftelser, ekonomiska föreningar och aktiebolag. Organisationsfloran i

Sverige är alltså stadd i förändring och många verksamheter söker sig fram till passande organisationslösningar utifrån vad som är mest praktiskt.

För att hitta den sociala ekonomins verksamheter i Sverige idag måste vi se oss om med andra glasögon än de som associationsformerna ger oss.

5.3 Organisationer och verksamheter

Det kan vara på sin plats att återge vad den norske forskaren Håkon Lorentzen konstaterat om den ideella sektorn. Han menar att det som sektorn har gemensamt är att de enskilda aktörerna skiljer sig från varandra. Därför är det svårt att beskriva sektorn med ett enda uttryck (Lönnroth 1997).

I ett handlingsprogram för forskning om ideell verksamhet som beställts av regeringen och som publicerades 1995 finns den "tidsbild" som vi återger på nästa sida (Amnå 1995).

Gemensamt för alla de glimtar av ett pågående samhällsliv som ges i "tidsbilden" är att de är uttryck för människors eget engagemang utifrån behov, idéer eller gemensamma intressen. Många av verksamheterna hör tveklöst till den sociala ekonomin, medan andra kan diskuteras av olika skäl. Om vi granskar dem utifrån den kärna i den sociala ekonomin som vi skissat tidigare så ser vi att det är några som inte ser ut att vara "organiserade verksamheter för ett gott liv fristående från den offentliga sektorn". De kanske snarare kan sägas vara antingen informell eller offentlig verksamhet. Rent kommersiell verksamhet ser dock inte ut att förekomma i "tidsbilden".

En vardagskväll i Sverige samlas...

- vägföreningens styrelse för att besluta om vem som ska få anbudet att ordna ny beläggning
  - kyrkokören för att öva söndagens sånger
- MC-klubbens styrelse för att utvärdera den gångna helgens distriktsmästerskap
  - de frivilliga för kvinnohärbärgets jourmottagning
- föräldrarna till barnen på den skola som ska läggas ned för att bilda en friskoleförening
  - tonårskillarnas rockband för att repa
  - farsor och morsor för att nattvandra på stan
  - volontärerna på hospice för sitt nattskift
- ledarna av helgens rollspel för att gå igenom ansvarsfördelningen
- kattföreningens grupp för utvärdering av kastreringskampanjen
  - kommunens a-lag på nykterhetsorganisationens kafélokal
  - församlingens bönegrupp till bibelstudium
- skinnhuvuden för att klistra invandrarfientliga affischer på elskåpen
  - ornitologer för att spika ihop nya fågelholkar
  - ungdomspolitiker för att lära kommunal ABC
- bostadsrättsföreningens medlemmar för att rensa takrännor och städa soprum
- butiksrådet kring den kooperativa affären för att testa nya ekologiska produkter
  - bouleklubbens styrelse för att fastställa verksamhetsberättelsen
  - stadens affärsmän för att planera gymnasiutbyte med Lettland
- scouterna och bakar bröd för att finansiera sommarens europeiska läger
- äldre damer för att packa och skicka barnkläder de sytt av gamla lakan till Rwanda
  - abortmotståndare för att skriva insändare i lokaltidningen
  - teaterentusiaster för att boka in höstens barnföreställningar
    - syrianska kvinnor för att lära sig svenska
    - unga tjejer för att lära sig knyppla av äldre kvinnor
- människor av olika kön, yrken, ideologier och åldrar för att bilda ett utvecklingsråd för sin avfolkade kommunal del
- småbarnsföräldrar för att diskutera babysimningens behov av bättre tider på det kommunala badet
  - männen i hamnföreningen för att laga bryggorna
- föräldrarna till tjejfotbollslaget för att städa lokalen och laga dräkter
- en fanclub för Eurythmics för att träffa kompisar i Kiev via Internet...

Det finns ett otal exempel på organisationer och verksamheter som skulle kunna komplettera "tidsbilden" ovan till en provkarta på verksamheter inom och på gränserna till den sociala ekonomin. Några exempel är följande:

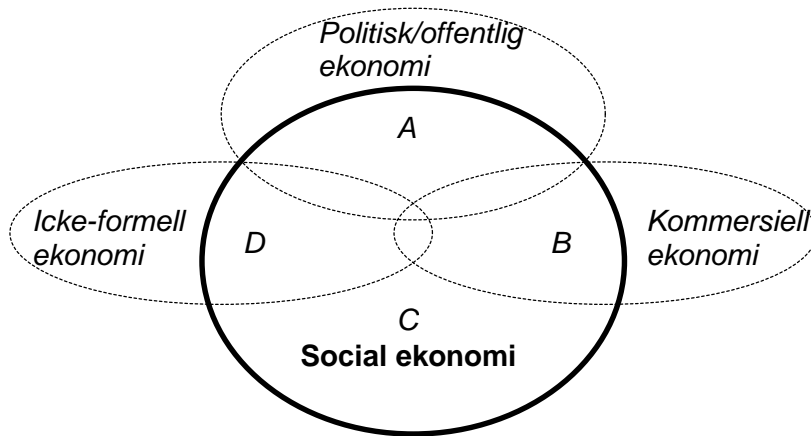
- Motormännens Riksförbund, M, som ger service till sina medlemmar inom ett brett fält som har med bilism och bilägande att göra. Stora delar av verksamheterna är reserverade för medlemmar, men man har också verksamhet riktad mot allmänheten med samma övergripande syfte.
- Sveriges Konsumentråd är en sammanslutning av organisationer med syfte att driva medlemmarnas konsumentintressen.
- LRF är intresseorganisation för de anslutna enskilda bönderna och ett paraply för de lantbrukskooperativa föreningarna, dit lantbrukarna är anslutna som lantbruksföretagare. De kooperativa föreningarna stödjer lantbruksföretagens produktion och driver kommersiell verksamhet för att förädla och avsätta produkterna, i egen regi och i dotterbolag.
- Ett personalägt datakonsultföretag som har målsättningar om personlig utveckling för de anställda och ett demokratiskt beslutsfattande, men som säljer sina tjänster på den kommersiella marknaden till den som vill betala.
- Ett arbetskooperativ som startas på initiativ av offentliga organ med syftet att skapa sysselsättning, som leds av en offentligt anställd och där personalen till stora delar har sin inkomst av offentliga medel, men gradvis ökar den intäktsfinansierade delen genom försäljning på den kommersiella marknaden.
- Ett kapitalistiskt ägt företag som har viss socialt inriktad verksamhet, men som till största delen är kommersiellt verksamt.
- Aktiespararnas förening och den kooperativa sparlåneföreningen som båda verkar för medlemmarnas privatekonomi.
- Ett arrangemang med uppträdanden, seminarier och debatter om solidaritetsfrågor där intäkterna går till hjälp till "ett gott liv" för människor i ett annat land.

-
- Ett projekt på länsnivå där offentliga organ, föreningar och andra organisationer samverkar för att stimulera och understödja utveckling av verksamheter inom den sociala ekonomin.
  - En brukarstyrelse för en kommunal ”enhet” som har rätt att besluta om vissa frågor i verksamheten, men som saknar budgetansvar.
  - En konsultverksamhet som drivs i en stiftelse underställd en ideell förening vars övergripande syfte är att stödja och hjälpa gravt handikappade till ”ett gott liv”.

Exemplen visar framför allt att verkligheten är komplicerad och att det inte går att göra någon enkel avgränsning på organisationsnivå som svarar mot den sociala ekonomin.

I figuren på nästa sida försöker vi åskådliggöra hur de olika delarna av ekonomin överlappar varandra. Verksamheter i den sociala ekonomin kan samtidigt också befinna sig i en eller flera av den offentliga/ politiska, den icke-formella eller den kommersiella ekonomin.

Illustration av den sociala ekonomins relation till andra delar av ekonomin

I figuren ryms inom A exempelvis föräldrakooperativa daghem, missbrukarvård i föreningsregi samt hjälpverksamhet med offentlig finansiering, bl.a. bistånd.

Inom B exempelvis större delen av verksamheten inom såväl producent- som konsumentkooperationen samt affärsverksamhet som drivs av ideella organisationer.

Inom C exempelvis större delen av fackföreningarnas verksamhet (dock inte a-kassorna som finns i område A), det mesta av den traditionella föreningsverksamheten, t.ex. idrottsföreningarnas, ungdomsorganisationernas och frikyrkornas verksamhet.

Inom D exempelvis stora delar av byutvecklingsgruppernas verksamhet och en mångfald aktiviteter inom föreningslivet som bidrar till att stödja och utveckla kärnverksamheterna.

5.4 Vad utmärker det svenska socialekonomiska fältet?

- Vi kan konstatera att det saknas ett tidigare svenskt begrepp med till alla delar samma innebörd som "social ekonomi". Inget av de vedertagna begrepp vi gått igenom ser ut att övertygande täcka hela spektrumet av verksamheter. Dessutom introducerar social ekonomi, enligt vårt synsätt, ett annat perspektiv på verksamheter, organisationer och samhällsekonomi än vad de tidigare begreppen innebär. Den definition som verkar svara bäst mot social ekonomi är den av "third sector" som återges i SOU 1993:82, även om denna gäller organisationer.
- Det som framför allt utmärker den svenska sociala ekonomin är folkrörelsetraditionens stora betydelse. Den innebär att verksamheterna organiseras i demokratiskt uppbyggda föreningar med aktiva medlemmar, fristående från den offentliga sektorn. I de flesta andra europeiska länder saknas en direkt motsvarighet till denna tradition.
- Den svenska sociala ekonomin ser ut att vara mycket mångfassetterad, med en mängd olikartade syften och verksamhetsformer, som verkar bidra till "ett gott liv" på fler olika sätt än vad som verkar vara fallet i många andra länder.
- Om man ser på den svenska sociala ekonomin sammantaget så framtonar inte, till skillnad från i flera andra europeiska länder, en profil som präglas av hjälp och stöd till "svaga grupper". Sådana uppgifter har ju i Sverige till övervägande delen skötts av den offentliga sektorn. Även allmänna välfärdstjänster är ett ganska litet inslag, vilket visats i forskning kring den svenska ideella sektorn (Lundström och Wijkström 1997).
- Föreningsformerna dominerar och därmed också deltagande och demokratiskt beslutsfattande. Utifrån forskning om den svenska ideella sektorn konstateras följande: "Utmärkande för Sverige är också föreningarnas avgörande betydelse. I vårt land dominerar demokratiska föreningar som bygger sin verksamhet på

individuella medlemskap. Detta till skillnad mot i många andra länder, där verksamheter och insatser i stället är knutna till välgörenhetsorganisationer och serviceproducerande stiftelser, som inte är medlemsbaserade.” (Svedberg 1996, sid 155)

- Svedberg refererar till forskning om socialt inriktade frivilligorganisationer som pekar mot att man bör skilja mellan sådana ”som tar sin utgångspunkt i *egenorganisering och självhjälp*” och sådana ”vars grundläggande uppgift är att organisera verksamheter och *utföra insatser för andra*”. Han framhåller dock att många verksamheter har drag av båda typerna och att ”en viss grad av ömsesidighet tycks finnas inom bägge inriktningarna” (Svedberg 1996, sid 158). Denna indelning är relevant för hela den sociala ekonomin. Mycket tyder på att det är en jämförelsevis hög grad av egenorganisering och självhjälp inom den svenska sociala ekonomin.
- Typiskt är att gränsen mellan ideell och ekonomisk förening är flytande. Det ”ekonomiska” innehållet i verksamheten är inte avgörande för vad som verkligen utförs. I många fall sker en ombildning när verksamhetens karaktär förändras, i andra fall behålls samma form. Många verksamheter genomgår från tid till annan utvecklingsprocesser där de söker nya former.
- Det finns starka inslag av social ekonomi i den svenska associationslagstiftningen, men idag är överensstämmelsen mellan uppsättningen av associationsformer och de faktiska verksamheterna svag. Flera former används knappast längre för nybildning av verksamheter och i stället experimenteras det med nya lösningar genom att former blandas.
- Företagande med sociala syften som inte är organiserat i föreningar eller stiftelser är ovanligt i Sverige. Men försök görs att utveckla sådana verksamheter. Det finns dock ännu inga svenska associationsformer för allmännyttiga eller sociala företag, vilket finns i andra länder.

6 Överväganden om den svenska sociala ekonomin

Med vår utgångspunkt i uppfattningen att social ekonomi är en särskild typ av ekonomi i samhället, är det fullt rimligt att "aktörerna" och verksamheterna skiljer sig åt mellan Sverige och andra länder. Exempelvis har den svenska föreningstraditionen gett upphov till verksamheter med särskilda kännetecken. Därför kan och måste social ekonomi i Sverige fyllas med ett svenskt innehåll som inte är detsamma som i Frankrike eller Storbritannien.

I detta kapitel ska vi försöka väga samman huvuddragen i de olika befintliga definitionerna och beskrivningarna av social ekonomi som vi tagit upp i kapitel 4 och bilden av det svenska socialekonomiska fältet i kapitel 5. Vi gör detta genom att gå igenom och kommentera de mest centrala värdena i den nuvarande europeiska och svenska floran av definitioner och beskrivningar. Detta leder till vissa slutsatser om den svenska sociala ekonomins kännemärken och särdrag.

6.1 Självständighet

Frågor om verksameters självbestämmande och oberoende i förhållande till utomstående intressen är centrala när gränserna för den sociala ekonomin ska sättas. Till stor del handlar det om finansieringsfrågor och det inflytande som ofta följer med extern finansiering av en verksamhet. Det handlar också om att den sociala ekonomins verksamheter ofta förväntas motivera sin

existens genom att kunna mobilisera tillräckligt mycket frivilligt engagemang för att fortleva av egen kraft.

De nya verksamheter som växer fram inom den sociala ekonomin har i mycket stor utsträckning starka relationer till den offentliga sektorn. Många verksamheter skulle inte bli av om det inte vore för stöd eller uppdrag från kommun, landsting eller statliga organ. Detta behöver dock inte innebära att verksamheten saknar självbestämmande. Många verksamheter är beroende av ett entreprenadavtal, men har ingått det frivilligt och har åtminstone frihet att säga upp det och lägga ned verksamheten. Däremot kan entreprenadavtal för den organisation som driver verksamheten ibland medföra att större resurser än vad man har ersättning för går åt för att fullgöra avtalet. Detta kan påverka möjligheterna att bedriva verksamhet på egna premisser.

Olika offentliga aktörer har viktiga roller i framväxten av den nya sociala ekonomin. Det är fullt möjligt att understödja och stimulera självständiga verksamheter utan att inskränka deras självbestämmande. Även många av de äldre etablerade organisationerna som är verksamma inom den sociala ekonomin har starka band till den offentliga sektorn.

Samverkan mellan verksamheter i den sociala ekonomin och det privata näringslivet har hittills varit av mindre betydelse i Sverige. Sådana relationer ser dock ut att vara på väg att öka, både som samverkan mellan frivilligorganisationer och större privata företag och i lokal utveckling där företag, föreningar och enskilda personer i en by eller bygd samverkar.

Den sociala ekonomin i Sverige bygger på en tradition av självständighet och enskilda initiativ. Den största delen av de "aktörer" som driver verksamheterna har varit och är fortfarande föreningar med egna stadgar och egen ekonomi. Här kan man dock se en skillnad vad gäller den "nya" sociala ekonomin, där många verksamheter som sagt växer fram och drivs i intim samverkan med den offentliga sektorn. Frågan om självständighet behöver antagligen där ges större uppmärksamhet.

6.2 Icke-vinstsyfte

Enligt exempelvis den belgiska definitionen av social ekonomi, ska verksamheten ”tjåna medlemmarna och kollektivet, inte vinstintresset”. Ett av de främsta kraven på allmännyttiga och sociala företag – former som hittills knappast förekommer i Sverige, men däremot i andra europeiska länder – är att vinsten ska komma verksamheten och ”mottagarna” tillgodo. Företagen agerar på marknaden, men de tar genom sin associationsform eller på annat sätt på sig ett socialt ansvar som är förknippat med att inte profitera på verksamheten. Därav det som på engelska benämns ”non-profit”.

Det har hävdats att huvuddelen av företagen i det vi är vana att kalla det privata näringslivet inte heller i första hand är vinstmaximerande, samtidigt som de är del av en lokal social miljö. Detta för med sig att man skulle behöva diskutera om delar av det privata näringslivet har verksamhet i den sociala ekonomin.

I Sverige har föreningsformens starka ställning, både inom Kooperationen och inom den ideella sektorn, inneburit att icke-vinstmotivet inte skjutits fram som kännetecknet. Det har varit så att säga inbyggt i organisationsformen att verksamheten inte är vinstdrivande och därmed har frågan om vinst i princip varit irrelevant.

6.3 Öppet medlemskap/allmännyttigt syfte

Verksamhetens ändamål relateras till vissa samhällsförhållanden, och den syftar till att fylla en uppgift gentemot människor i det samhälle som den ingår i. Detta innebär en öppenhet som kan yttra sig i öppet medlemskap, ett allmännyttigt syfte eller på annat sätt.

Det öppna medlemskapet är en självklar princip för de flesta svenska föreningar. I många av de nya verksamheterna däremot måste deltagandet på grund av verksamhetens karaktär reserveras

för en begränsad krets. I många av dessa fall kan det behöva diskuteras vad det innebär i praktiken att verksamheten ska hållas öppen mot samhället.

6.4 Demokratiskt beslutsfattande

Föreningsdemokrati, primärt principen en medlem – en röst, är i Sverige en central metod för styrning av verksamhet i den sociala ekonomin. Den framstår emellertid, framför allt i ett europeiskt perspektiv, som endast en av flera möjliga metoder att värna och kontrollera verksamheten. Även i Sverige finns stiftelser och ömsesidiga bolag som använder sig av andra metoder. Experiment med sociala företag förekommer också, vilket introducerar ytterligare metoder.

6.5 Solidaritet

Ordet ”solidaritet” används ofta för att uttrycka en central drivkraft i den sociala ekonomin. Enligt ordboken betyder solidaritet ”gemensam ansvarighet, stark sammanhållning”. Med den innebörden är solidaritet något som all verksamhet i den sociala ekonomin bygger på. Ordet har emellertid enligt vår uppfattning kommit att få en klang av ”medkänsla” i svenska språket, alltså en glidning mot en inte helt ömsesidig relation. Av den anledningen är vi tveksamma till att använda ”solidaritet” som en beskrivning av kärnan i den sociala ekonomin.

”Gemenskap” skulle kunna vara ett alternativ på svenska. Ordet står för att individer relaterar till varandra i olika stora och små samhälleliga sammanhang, med delade erfarenheter som grund.

Oavsett vilket ord vi väljer är innebörden central även i den svenska sociala ekonomin.

6.6 Det sociala inslaget

”Social” i begreppet social ekonomi handlar inte om socialtjänst eller socialbidrag. Snarare bör man tänka på uttryck som social kompetens, sociala relationer, socialt nätverk eller det på senare tid myntade socialt kapital. Det handlar alltså om sociala system, grupper och samhällsliga gemenskaper. Och det betyder att verksamheten ingår och spelar en roll i ett socialt sammanhang.

Vi menar att verksamheterna i grund och botten syftar till goda och värdiga livsvillkor, icke-exploatering och trygghet; ett gott liv i samhället.

”Social” står således för att verksamheten är till för att fylla en samhällslig uppgift. Alltså har till ändamål att uträtta vissa definierade saker för medlemmar eller andra.

6.7 Det ekonomiska inslaget

Vi menar att ordet ”ekonomi” i social ekonomi lyfter fram de verksamheter som åsyftas jämsides med offentliga och kommersiella verksamheter i den ”stora” ekonomin. Den ”lilla” ekonomin i den enskilda föreningen, kooperativet eller verksamheten kan vara mer eller mindre synlig, mer eller mindre monetär. Det är enligt detta synsätt inte den som avgör om verksamheten är social ekonomi eller inte.

Genom att sätta etiketten social ekonomi på verksamheterna framhålls att även detta är ekonomi. Vissa personer inom organisationerna uttrycker farhågor för att begreppets betoning på ekonomi kan föra med sig ett ”förtingligande” av ”social” verksamhet (alltså den samhällsliga och mänskliga uppgiften). De menar att det ”sociala” inte får skymmas av det ”ekonomiska”.

Å andra sidan är ”ekonomi” ofta en inkörspport till att bli tagen på allvar i olika sammanhang.

Från att ha varit mer eller mindre osynliga och betraktats som betydelselösa för samhällsekonomin har forskning visat att ideella insatser har en stor betydelse omräknade i arbetstid och pengar.

Det ideella arbetet inom organisationerna motsvarar enligt denna forskning i storleksordningen 300.000 heltidstjänster fördelade på drygt 2,5 miljoner människor (Lundström och Wijkström, 1997). Nyttan för samhället av detta arbete kan många gånger vara lika stor som av motsvarande avlönat arbete.

Det leder troligen ingen vart att ge sig in i en diskussion om "marknadsvärdet" av detta, för att komma fram till hur mycket som är "verklig" ekonomi. Frågan om vilka behov som skulle gå att exploatera och kommersialisera, har inget absolut eller beständigt svar, utan det varierar med tiden och samhällssituationen.

Andra verksamheter i den sociala ekonomin har en stor ekonomisk omfattning och behöver inte vara mindre "sociala" för det.

I det svenska sammanhanget framstår det inte som centralt, eller ens rimligt, att betona att verksamhet i den sociala ekonomin ska försiggå på marknaden. Inte heller att det ska vara frågan om företagande. Det företagande, framför allt i form av kooperativa företag, som finns inom den sociala ekonomin har till stora delar traditioner och drivkrafter gemensamma med föreningslivet.

Detta är ett av flera skäl till att en avgränsning till företagande framstår som konstlad och omotiverad. För att förstå och bättre kunna stimulera och understödja den sociala ekonomins verksamheter, är det också viktigt att se utvecklings- och förändringsprocesser, utan hänsyn till hur starka ekonomiska inslag de har.

6.8 Grundläggande värden

Efter att ha jämfört de föreställningar om den sociala ekonomin som vi sammanställt, med bilden av den svenska praktiken inom föreningslivet, Kooperationen med mera, tycker vi oss kunna formulera några grundläggande värden som belyser centrala motiv och drivkrafter i den svenska sociala ekonomin. Vi har sammanställt dessa nedan.

Värde	Kommentar
Ett gott liv	Sammanfattar vad verksamheter inom den sociala ekonomin syftar till för enskilda individer
Icke-exploatering	Att inte lämna sina behov och önsknings i händerna på någon som kan utnyttja dessa för egna syften
Trygghet	Strävan efter personlig trygghet är en stark drivkraft i den sociala ekonomin
Solidaritet	I betydelsen gemensam ansvarighet, stark sammanhållning avgör detta hur man väljer att handla
Värna verksamheten	Verksamheten finns för att människor behöver och önskar just den, alltså måste den organiseras så att den skyddas från främmande inflytanden
Varaktighet	Verksamheten ska kunna spela en fortlöpande roll för dem som behöver och önskar den, vilket är ett viktigt motiv för engagemang och avgörande för organiseringen
Alternativrollen	Att skapa och stå för ett eget alternativ har ofta ett viktigt egenvärde

6.9 Sammanfattande frågor och svar

Vi kan sammanfatta våra ställningstaganden till de olika tidigare definitioner och beskrivningar som vi redovisat i kapitel 4 på följande sätt:

Måste den sociala ekonomins verksamheter...	Vårt svar
...vara ekonomiska?	Nej, de kan i princip sakna ekonomiska transaktioner
...ha demokratiskt beslutsfattande?	Ja, men endast om de har individuella medlemmar
...ha ett annat huvudsyfte än vinst?	Ja
...vara "allmännyttiga"?	Ja, alternativt ha öppet medlemskap eller annan "öppenhet" mot det omgivande samhället
...vara "självständiga"?	Ja, kunna styra sig själva utifrån egna stadgar
...ha sociala mål?	Ja, i betydelsen konkreta inslag i "ett gott liv" för människor i det omgivande samhället
..."baseras på solidaritet"?	Språkligt tveksamt, innehållsmässigt tveklöst "ja". I Sverige snarare "gemenskap"

...höra till sektorn "CMAF" (kooperativ, ömsesidiga företag, föreningar, stiftelser)?	Nej, såväl organisationer inom CMAF som andra organisationer kan ha sin verksamhet mer eller mindre inom den sociala ekonomin
...driva verksamhet inom den "sociala sektorn"?	Nej, i den sociala sektorn finns endast en del av den sociala ekonomins verksamheter
..."agera på marknaden"?	Nej, många verksamheter i den sociala ekonomin har inga konkurrenter
...utgå från ett lokalsamhälle?	Nej, verksamheten kan definiera "sitt" samhälle som mycket mer vidsträckt än det lokala
...skapa nya jobb?	Nej, verksamheter kan bidra till "ett gott liv" på ett otal sätt utöver att skapa jobb
...producera tjänster?	Nej, verksamheter kan bidra till "ett gott liv" på ett otal sätt utöver att tillhandahålla tjänster

---

7 Olika sätt att definiera

Som vi såg i kapitel 4 betonas tidigare definitioner i varierande grad tre olika dimensioner av verksamheten. De flesta koncentreras på form och värden, medan några även tar upp ändamål eller syften med verksamheten.

Vad gäller form och ändamål kan beskrivningen vara mer eller mindre preciserad. Formen för verksamheten kan anges i principiella termer, som att den ska vara "självständig" och drivas "utan vinstmotiv", eller i termer av associationsformer. Ändamålet kan, i de fall det anges, vara till exempel "lokal utveckling" eller "social service".

De värden som anses styra det som händer i den sociala ekonomin, kan vara mer eller mindre "operativa". Ett värde som "solidaritet" ger inte mycket information om hur verksamheten konkret bedrivs, medan "medlemsnytta" säger något mer. "Demokrati" kan vara ett grundläggande värde, men också ett centralt inslag i formen.

Det olika sätten att ange form, värden och ändamål ger mer eller mindre precision och avgränsning i beskrivningen av social ekonomi. Definitionen blir vid eller snäv beroende på hur detaljerade och konkreta kriterier den innehåller.

Användningen av vissa begrepp i olika befintliga definitioner är ibland mer normativ än beskrivande. Ett exempel på detta är "demokrati", som trots att man konstaterat att associationsformer som stiftelser och ömsesidiga bolag hör till den sociala ekonomin, ingår i flera definitioner som ett kriterium på om verksamhet hör till den sociala ekonomin eller inte. Likadant är det med begreppen "företagande" och "på marknaden", när det är uppenbart att detta gäller vissa men inte alla verksamheter som förutsätts tillhöra den sociala ekonomin.

New Economics Foundation i Storbritannien menar att det finns tre ”överlappande” sätt att förstå den sociala ekonomin, något man kallar de tre i:na: *Identitet* – för de som vill ingå i en social ekonomi-sektor som skiljer sig från andra sektorer av ekonomin -, *institutioner* – vilken organisationsform man har – och *intention* – syftet med verksamheten (Sattar och Mayo 1998).

7.1 Form kontra motiv och drivkrafter

Det är önskvärt att de organisationer och verksamheter som beskrivs som hemmahörande i den sociala ekonomin också själva ser sig som sådana. Om man exempelvis definierar social ekonomi som ”det som uppstår när organisationer inom sektorn ‘CMAF’ bedriver verksamhet” kan vissa organisationer känna sig stämplade som något de inte anser sig vara. Många andra organisationer kan å andra sidan uppskatta en sådan definition eftersom deras verksamhet då utan vidare granskning skulle passera som social ekonomi.

Detta leder över till frågan om man kan acceptera att verksamheter betraktas som social ekonomi, oavsett hur de ser ut, bara för att de bedrivs i en viss organisationsform? När det gäller att rikta ekonomiskt stöd och andra åtgärder till den sociala ekonomin är svaret sannolikt nej. För statistikändamål kan det emellertid av praktiska skäl vara nödvändigt att utgå från associationsformerna och en bedömning av sannolikheten för att verksamheten hör till den sociala ekonomin.

Ett alternativt sätt att definiera är att beskriva social ekonomi enligt modellen ”det som uppstår när verksamheter drivs med särskilda (närmare angivna) motiv och drivkrafter”. En fördel med en sådan definition är att man inte på samma sätt ”tvingar in” verksamheter som inte vill räknas till den sociala ekonomin. Deras egen syn på sina motiv och drivkrafter blir avgörande. En annan och viktigare fördel är att den ger ett öppnare och mer flexibelt synsätt, som i högre grad kan ta hänsyn till att verksamheter är olika och att de förändras. Nackdelen är att det inte blir lika

omedelbart tydligt huruvida en organisation ingår i den sociala ekonomin.

7.2 Den "gamla" sociala ekonomin och den "nya"

Grovt sett kan den sociala ekonomin delas in den "nya" och den "gamla". De båda delarna är i många avseenden olika, både vad gäller ändamål, form och värden. Inom den "gamla" finns framför allt de i regel relativt stora och etablerade organisationerna som kommit till för att tillgodose behov av stöd eller aktiviteter av olika slag. Utöver organisationerna finns i stort sett inga andra aktörer inom den "gamla" sociala ekonomin.

Den "nya" består till stor del av verksamheter som tillkommit för att möta behov av att organisera arbetstillfällena och sysselsättning, eller behov av service och tjänster av olika slag. Här finns många andra aktörer än organisationerna som bidrar på olika sätt.

Den nya utvecklingen och det nya intresset omfattar och engagerar både den "gamla" och den "nya" sociala ekonomin. Detta talar för att vårt sätt att beskriva och definiera bör ta fasta på de många gemensamma drag som finns, men också ge utrymme för olikheterna. Repertoaren av metoder och former blir på så vis också bredare.

7.3 Mycket talar för en öppen operativ definition

Det primära intresset från statens och olika myndigheters sida är troligen att kunna bedöma enskilda verksamheter utifrån fastställda kriterier för vilken verksamhet som är social ekonomi. Det behövs ett verktyg för bedömningen av om en förening, ett projekt, ett företag eller annan verksamhet är berättigad till stöd eller del i andra åtgärder under rubriken social ekonomi. En

sektorsavgränsning i form av angivna associationsformer eller andra formella kriterier kan knappast fylla den funktionen.

Vår uppfattning är att en definition av social ekonomi måste ge utrymme för en stor variation samt utveckling och förändring av både former och ändamål. Det vore olyckligt om vi med en alltför snäv definition föreskrev vad som är möjligt att göra inom det som vi betraktar som den sociala ekonomin och hur det kan göras. Av samma anledning bör definitionen vara beskrivande och inte normativ, vilket betyder att den bör formuleras utifrån erfarenhet och praktik i först hand.

Beskrivningen måste bland annat ge utrymme för att andra delar av ekonomin kan bidra till den sociala och vice versa. Många "aktörer" kan delta i utvecklingen av den sociala ekonomin, utan att primärt bedriva verksamhet i den. Det omvända kan också förekomma. Verksamheter som syftar till att skapa arbetstillfällen genom nya företag kan vara en del av den sociala ekonomin, medan de företag som startas inte nödvändigtvis blir det.

Samtidigt måste definitionen fånga det som är kärnan i den sociala ekonomin och som skiljer den från de delar av ekonomin som har helt andra motiv och drivkrafter. Det innebär att beskrivningen av form, ändamål och värden i möjligaste mån ska vara operativ, precis och avgränsande utan att låsas till några specifika former eller ändamål. Den bör alltså helst göra de yttre gränserna för den sociala ekonomin tydliga, samtidigt som den beskriver "kärnan".

Med vårt synsätt behöver vi röra oss med en definition i två led. I det första ledet kan vi säga att *social ekonomi* uppstår när verksamhet bedrivs med vissa syften. Det andra ledet är en närmare beskrivning av sådan *verksamhet inom den sociala ekonomin*. För att återknyta till New Economics Foundations kategorisering av definitioner så ansluter vi oss till *intentions*-modellen, alltså en definition som utgår från verksamhetens syfte.

8 Slutsatser

Till grund för vårt arbete med en svensk definition av begreppet social ekonomi finns tre huvudsakliga skäl angivna i direktiven till arbetsgruppen. Det första är att statliga åtgärder för att stimulera och understödja den sociala ekonomin kräver en definition. Det andra är att begreppet används i Sveriges relationer till EU, i samband med olika program och strukturfonder. Det tredje skälet är att verksamheter som kan räknas till den sociala ekonomin utför uppgifter i samverkan med och på uppdrag av den offentliga sektorn. I samtliga dessa sammanhang behövs större klarhet kring hur begreppet ska förstås och användas i relation till tradition och verksamheter i Sverige. Det arbete som presenteras i denna rapport bör kunna bidra till detta och ligga till grund för utvecklandet av kriterier för bedömning av enskilda verksamheter.

⇒ Vi menar att det i det svenska sammanhanget är viktigt att definitionen av social ekonomi omfattar vår folkrörelsetradition och det som den än idag innebär vad gäller innehållet i olika verksamheter och sättet att organisera dem. Kännetecknande för denna tradition är att den domineras av verksamhetsformer som *kombinerar demokratiskt beslutsfattande och personligt praktiskt engagemang*.

Nedan har vi sammanfattat några centrala ställningstaganden vi gjort om hur begreppet social ekonomi bör uppfattas och användas. Punkterna utvecklas i de följande avsnitten.

Social ekonomi i korthet

- Social ekonomi som företeelse är inget nytt för Sverige, däremot som begrepp och synsätt
  - Den sociala ekonomin är en del av samhällsekonomin, inte en sektor bestående av vissa organisationer
  - "Social" står för att verksamheten primärt har ett samhällsligt ändamål, men fungerar på ett annat sätt än offentliga/politiska verksamheter
  - Verksamheter i den sociala ekonomin behöver inte bedrivas i företag eller ha en viss ekonomisk omfattning
  - En social ekonomi förutsätter att verksamhet är organiserad, men inte *hur*
  - Den sociala ekonomin är inte en "aktör" i form av en sammanhållen rörelse
  - Verksamheter kan bidra till den sociala ekonomin, men i sig vara kommersiella, offentliga eller informella
-

8.1 Ekonomin och verksamheterna

Så som vi vill använda begreppet social ekonomi, är det en beteckning på en del av samhällsekonomin, med verksamheter som uppkommer och fungerar utifrån särskilda syften. Eller, om man så vill, särskilda former av hushållning med samhällets resurser. När vi talar om social ekonomi tar vi vår utgångspunkt just i ekonomin, inte i verksamheterna, organisationerna, det demokratiska systemet eller de sociala strukturerna. Vi talar om ekonomi, men ekonomi med ett "socialt ansikte".

Om man ska dela in samhällsekonomin i olika delar som tillsammans täcker in helheten, så väljer vi att tala om den sociala ekonomin, den kommersiella ekonomin, den offentliga eller politiska ekonomin och den icke-formella ekonomin. Med detta synsätt är det alltså till exempel möjligt att uttrycka en önskan om att "ekonomin borde blir mer social", vilket är detsamma som att den sociala delen av ekonomin borde bli större i förhållande till övriga delar.

På detta sätt blir det också tydligt att den sociala ekonomin, lika lite som "marknaden", är en så kallad aktör, alltså ett handlande subjekt med särskilda motiv. Det händer att den omnämns som om den vore en samlad rörelse driven av vissa avsikter eller strategier, vilket vi anser är ytterst tveksamt.

I våra resonemang om vad social ekonomi egentligen innebär i Sverige utgår vi från de konkreta verksamheterna. Men det är inga särskilda "socialekonomiska verksamheter" vi talar om, utan sådant som vi annars kallar ideell verksamhet, Kooperation, folkrörelseverksamhet, frivilligt socialt arbete med mera.

I vårt perspektiv är ordet ekonomi av underordnad betydelse då det gäller att beskriva de enskilda verksamheter det handlar om. Däremot har det betydelse för att peka på att även dessa verksamheter ingår i – och har betydelse för – samhällsekonomin.

"Social ekonomi – där kapitalet växer ju mer det används" är ett sätt att uttrycka föränderligheten och utvecklingskraften i den ekonomi som bygger på människors praktiska engagemang utifrån sina egna och andras livsvillkor. Det "sociala kapitalet" är människornas förmåga att samarbeta och att ta ansvar för sig själva och varandra.

8.2 Formen

Vi uppfattar det som att "kärnan" av motiv och drivkrafter avgör hur verksamheter inom den sociala ekonomin bör vara uppbyggda och fungera. Men det hindrar inte att där ryms en mängd olikartade verksamheter av betydelse för människor och samhälle. Man måste kunna tänka sig att det är mer som skiljer vissa verksamheter åt än vad de har gemensamt genom att de ingår i den sociala ekonomin. Det måste få finnas många olika sätt att driva verksamhet och det måste vara möjligt att hela tiden hitta på och pröva nya sätt. Som vi ser det måste det avgörande vara vad verksamheten syftar till.

Grundläggande är, enligt vår uppfattning, att verksamheten organiseras så att det samhälleliga ändamålet värnas och

verksamheten kan bli varaktig. De formmässiga kraven på oberoende och självständighet, icke-vinstsyfte samt demokrati som ofta ställs kan betraktas som effektiva sätt att värna och kontrollera verksamheten. Det är sannolikt så att organisationer som möter dessa formkrav har bättre förutsättningar att varaktigt bedriva verksamhet i den sociala ekonomin, än organisationer som inte gör det. Men oberoende och självständighet är relativa värden och det finns andra sätt än internt demokratiskt beslutsfattande att värna och kontrollera en verksamhet i den sociala ekonomin.

En slutsats av detta måste dock bli att olika typer av politisk/offentlig verksamhet och även kommersiell verksamhet som syftar till att producera för marknaden är av ett annat slag än det som kännetecknar den sociala ekonomin. Verksamhet inriktad på företag, till exempel i arbetsgivarorganisationer eller de flesta fall av företagssamverkan, har också en annan typ av ändamål. Det gäller även verksamhet som i sitt ändamål är knuten till familjer eller bestämda personer.

Vidare anser vi att det finns vissa former som inte är lämpliga för verksamhet inom den sociala ekonomin. En vinstdrivande organisation som styrs av krav på avkastning, en informell gruppering som saknar stadgar eller annat regelsystem eller en verksamhetsenhet inom offentliga sektorn som styrs av andra än de som deltar i verksamheten är de viktigaste exemplen. En tidsbegränsad projektform är enligt vår mening inte heller lämplig, eftersom den i sig inte tillåter att man bygger en varaktig verksamhet. Slutligen måste sådant bidragsberoende undvikas som har en styrande inverkan på verksamheten.

I befintliga definitioner finns kriteriet ”ekonomisk verksamhet” ofta angivet. Det förutsätter att man har ett sätt att mäta om en viss verksamhet är ekonomisk eller ej. Vi menar att oavsett hur man definierar och mäter ”ekonomisk verksamhet” är det ointressant huruvida den enskilda verksamheten är ekonomisk eller inte.

I Sverige organiseras den sociala ekonomins verksamheter till avgörande delar i föreningsform, med beslutsprincipen en medlem – en röst. Vår uppfattning är att det är viktigt att understödja och förnya föreningstraditionen för att stärka det demokratiska inslaget i den sociala ekonomin och därmed i samhället i stort.

Men det är även viktigt att ta hänsyn till den delvis annorlunda tradition som också finns representerad och som bland annat tar sig uttryck i att verksamheter inom den sociala ekonomin organiseras i stiftelser.

8.3 Sektor, statistik och den sociala ekonomin

I konsekvens med vår utgångspunkt i ekonomin är det inte relevant att formulera en sektorsavgränsning för den sociala delen av den, om vi med sektor menar vissa organisationstyper. Det väsentliga är i stället, menar vi, att beskriva kärnan av motiv och drivkrafter och att utveckla kriterier för att bedöma enskilda verksamheter.

Om vi däremot utgår från företagen och organisationerna i Sverige kan vi avgränsa vad vi möjligen skulle kunna kalla för en "socialekonomisk sektor". Den består av de företag och organisationer som *är till för att huvudsakligen driva* någon form av verksamhet som kan räknas till den sociala ekonomin. Oftast organiserade i någon av de "sociala" associationsformer som vi tog upp i kapitel 5. Däremot är det inte givet att deras verksamhet helt och hållet befinner sig i den sociala ekonomin. De kan också vara verksamma i den kommersiella ekonomin eller den politiska/offentliga. Och det är inte bara sektorn som agerar inom den sociala ekonomin, utan även andra aktörer.

För statistikändamål säger EU:s avgränsning "CMAF" och kärnan i begreppet något om vilka svenska associationsformer som bör ingå. På så vis kan man skapa en statistisk bild av en "socialekonomisk sektor" som fångar större delen av de relevanta organisationerna, men inte nödvändigtvis verksamheterna. Det största problemet med att framställa statistik över den sektorn, är att få fram de uppgifter som behövs för att spegla verksamheten på ett rättvisande sätt (Wijkström i Amnå 1995). Man måste emellertid ha klart för sig att det inte är den sociala ekonomin som speglas i en sådan statistik, utan en samling organisationer som

sannolikt till övervägande delen kan sägas bedriva verksamhet i den sociala ekonomin.

8.4 Begreppet

Vi har konstaterat att det saknas ett tidigare svenskt begrepp med samma innebörd som ”social ekonomi”. Framför allt ser vi det som att begreppet introducerar ett annat perspektiv på verksamheter, organisationer och samhällsekonomi än vad de tidigare begreppen innebär.

Vi anser att ett viktigt skäl att använda begreppet social ekonomi kan vara att öka medvetenheten om och uppmärksamheten på att det finns andra grunder än kapitalavkastning och politik för organiserad mänsklig verksamhet. Det förutsätter dock att begreppet förstås på rätt sätt. Erfarenheten visar att tolkningarna och associationerna är mycket skiftande.

Trots detta menar vi att det finns starka skäl att även i Sverige använda ordkombinationen ”social ekonomi”.

Ett alternativ till ”social ekonomi” skulle i princip kunna vara ”gemenskapsekonomi”, där ordet gemenskap uttrycker att det är en ekonomi baserad på samhälleliga (sociala) sammanhang, där individer relaterar till varandra i olika större och mindre gemenskaper. ”Gemenskap” visar också på delad erfarenhet som kan ligga till grund för verksamhet. Det nybildade ordet är dock inte självklart mer förklarande eller mindre vilseledande, vilket talar för att ”social ekonomi” – som redan används – bör etableras som svenskt begrepp.

Det är dock önskvärt att begreppet framöver används med större urskiljning och då i sammanhang där det är relevant. Det gagnar inte kunskapsutvecklingen och kännedomen om vad social ekonomi egentligen innebär om man använder det begreppet i stället för att tala i mer konkreta och klagörande termer.

8.5 Definition

Det som vi bedömer vara det bästa sättet att kortfattat definiera begreppet social ekonomi i Sverige är följande:

⇒ *Den sociala ekonomin består av organiserade verksamheter som primärt har ett samhälleligt ändamål och är organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn.*

8.6 Beskrivning

Social ekonomi som idé bygger på tanken om verksamheter som uppkommer och styrs helt och hållet utifrån sitt syfte att göra konkret nytta för människor. Det handlar om att möta behov och önskningar direkt med praktisk verksamhet, jämförbart med att äta när man är hungrig. Detta till skillnad från att genom intäkter från kommersiell verksamhet eller via det politiska systemet skapa sig möjligheter att i nästa steg tillfredsställa behov och önskningar. Det handlar om verksamheter som är samhälls- och människotillvända på samma sätt som stora delar av den offentliga sektorn, men som förutsätts anpassas helt och hållet efter dem som är "mottagare", genom dessas eget inflytande eller på annat sätt.

⇒ Vi menar att det är typiskt för den sociala ekonomin att den har konkreta, avgränsade ändamål och uppgifter som syftar till goda livsbetingelser, "ett gott liv" för individer i det samhälle som verksamheten är en del av. Det är detta vi avser när vi talar om att verksamheten har en samhällelig uppgift eller ett socialt syfte. Formuleringen av ändamålet för verksamheten bör lämpligen innehålla *vad* man vill göra för *vilka*.

⇒ Verksamheten är öppen och tillgänglig för människor som vill delta i den, men i varje situation är det förmågan att fullgöra uppgiften som avgör om fler kan delta. Verksamheten organiseras så att påverkan som kan försämra dess förmåga att tillgodose medlemmarnas eller "mottagarnas" intressen utifrån

huvuduppgiften minimeras. Med andra ord att syftet och verksamheten värnas med hjälp av formen. Den organiseras också så att den kan bli varaktig.

Samtal och intervjuer

Raymond Svensson, Studieförbundet Vuxenskolan
Jan Olsson, Kooperativa institutet
Per Holmström, Centrum för Samhällsarbete och Mobilisering,
CESAM
Alf Gunnmo, Marie-Louise von Bergmann-Vinberg, Mitthögskolan
Östersund
Hans Westlund, Institutet för regionalforskning
Katarina Grut, Per-Olof Persson, Institutet för Social Ekonomi
Leif Ahlin m.fl., Samhällskooperativet Byssbon
Kristina Persson, Lisbet Godin-Jonasson, Uno Svaleryd,
Länsstyrelsen i Jämtlands län
Lena Håkansson, Ann-Margret Göransson, Informationskooperativet
Agendum
Jens Nilsson, Östersunds kommun
Jan Cederwärd, Maria Gustafsson, Glesbygdverket
Kenth Naucélér, Åsa Ramel, Arbetsgivaralliansen
Jörn Hammarstrand, Eva Falck, Centrum för Integration och Social
Ekonomi (CISE)
Ludvig Sandberg, Christer Leopold, Forum för frivilligt socialt arbete
Ulla Loord-Gynne, Kooperativa institutet
Erik Blennberger, Lars Svedberg, Sköndalsinstitutet
Filip Wijkström, Handelshögskolan
Christian Råbergh, Somers Fry, EU-programkontoret
Marie-Louise Forsberg-Fransson, Tönu Kerstell, Örebro läns
landsting
Peter Zetterman, Örebro läns Hushållningssällskap
Björn Johansson, Örebro läns Kooperativa Utvecklingscentrum
Ulla Berg, Stiftelsen Activa
Bo Grimsell, Studieförbundet Vuxenskolan, Örebro

Per-Olof Esbjörner, Länsstyrelsen i Örebro län
Thomas Dahlberg, Mikaelns kommunalnämnd, Örebro
Björn Brohmee, Laxå kommun
Tor Justad, Justad Associates
Alec Carlberg, Pia Mähl m.fl., Arbetskooperativet Basta

Refererade texter

- Amnå, Erik (1995) *Ideell verksamhet – Förutsättningar, organisering och betydelse*, Ds 1995:30, Fritzes, Stockholm.
- Bartilsson, Sven & Bland, Jonathan & Kennedy, Rosarie (1997) *Socialt företagande och integration – 22 europeiska exempel*, rapport från CLEA-projektet, Göteborgs Universitet, Göteborg
- Björklund, Anders, Pihlgren, Gunnar, Ramström, Dick & Svensson, Arne (1997) *Utvärdering av mål 3 och employment – Delrapport 2*, Arne & Barbro Svensson Professional Management AB, Täby.
- Lundström, Tommy & Wijkström, Filip (1997) *The nonprofit sector in Sweden*, Manchester University Press, Manchester.
- Lönnroth, Joakim (1997) *Nordiska ministerrådet och den ideella sektorn – Förslag till strategi*, PM från Nordiska Ministerrådet.
- Olsson, Jan (1994) *Den sociala ekonomin*, Carlssons Bokförlag, Stockholm.
- Regeringens proposition 1997/98:62 (1998) *Regional tillväxt – för arbete och välfärd*, Stockholm.
- Sattar, Danyal & Mayo, Ed (1998) *Growth Areas in the UK Social Economy*, informationsblad från UK Social Investment Forum, London.

SOU 1993:82 (1993) *Frivilligt socialt arbete, Kartläggning och kunskapsöversikt*. Rapport från Socialtjänstkommittén, Fritzes, Stockholm.

Svedberg, Lars (1996) *Frivillighet som ideologiskt slagträ och faktisk verksamhet*, Sköndalsinstitutet, Sköndal.

UK Social Economy Forum (1998) *The role of the UK Social Economy Forum*, nyhetsbrev, Birmingham.

Wijkström, Filip (1998) *Different Faces of Civil Society*, Stockholm School of Economics, Stockholm.